

Moc: modely, sociální psychologie, neurobiologie a patologie.

František Koukolík

Klinika psychiatrie a lékařské psychologie, 3. LF UK, Praha
frantisek.koukolik@ftn.cz

MUDr. František Koukolík ve krátké stati hovoří o moci, debilizaci a temné trojici.

MUDr. Frantisek Koukolik writes about power, debilitation and the dark triad.

O povaze moci

Klasický popis povahy moci je v Hobbesově Leviathanu (1651). Jednoduchá Weberova definice říká, že mít moc znamená mít možnost někoho přinutit, aby dělal něco proti své vůli, což se docílí agresí a/nebo manipulací. Existuje úzký vztah mezi mocí a majetkem.

Teorie sociální dominance (Sidanius a Pratto) uvádí tři typy sociální hierarchie dané věkovým a pohlavním složením populace, kromě nich „arbitrárními pravidly“ (sociální třída, rasa, etnický původ, náboženská příslušnost). Všechny podoby skupinových konfliktů považuje za projevy tvorby a existence hierarchií coby základní lidské evolučně podmíněné vlastnosti. Útlak vysvětluje individuální a skupinovou diskriminaci „nesouměrností chování“ do níž patří trvalá podřízenost jiných skupin, hendikepování a ideologická asymetrie. Utlačování podporují legitimizující mýty.

Autoritářství je kombinace autoritářské submisivity, agresivity a lpění na konvencích.

Projevem autoritářství může být dehumanizace: animalistická a mechanistická.

Moc má fylogenetické i ontogenetické kořeny. Lidi podobně jako jejich vývojové předky lze chápat jako sociální primáty tvořící hierarchizované skupiny. Ontogenetické kořeny moci/autoritářství vystihuje Duckittova teorie. Na druhé straně platí, že evoluce je podstatně složitější, dynamičtější a plastičtější než popisovala neodarwinovská syntéza. V úvahu je nutné vzít teorii koevoluce genů a kultury, teorii niky a inkluzivní heritabilitu včetně objevů epigenetiky, což pravděpodobně nejlépe popisuje současná podoba bio-psycho-sociálního modelu. Příkladem mohou být důsledky stresu, důsledky zneužívání dětí, důsledky socioekonomického tlaku.

Lidi charakterizuje vysoká míra altruismu a kooperace, jsou podmíněně silnou reciprocitou, ta je dána altruistickým trestáním a odměňováním. Jestliže lidé mohou, unfair chování trestají. Nestabilní sociální hierarchie je pro lidské mozky namáhavější než hierarchie stabilní.

Jádrům *politického konzervatismu* jsou odpor vůči změně a ospravedlňování nerovnosti. Politickému konzervatismu odpovídá míra strachu ze smrti, nestabilita systému, v němž lidé žijí, dogmatismus, neschopnost snášet víceznačnost, potřeba řádu a myšlenkové uzavřenosti, potřeba vyhnout se nejistotě, strach z ohrožení a ztrát.

Teorie ospravedlňování systému vysvětluje paradoxně působící chování podřízených sociální skupin a dominantní chování skupin nadřízených. Owen a Davidson popsali *syndrom mocenské pýchy* (hybris syndrom) jako kombinaci znaků narcistické, antisociální a histriónské osobnosti společně se znaky unikátními. Popis užíli v souboru 18 prezidentů USA a 26 premiérů Velké Británie v rozmezí let 1908 – 2008.

Koukolík (2010) formuloval hypotézu mocenské posedlosti jako kombinaci syndromu mocenské pýchy a/nebo závislosti se stupiditou.

Debilizace

Debilizace je úmyslné a neúmyslné, cílené i necílené omezování nebo ničení pozitivně tvořivých rozumových, citových a sociálních potřeb, s nimiž lidé přicházejí na svět, včetně omezování nebo ničení možnosti jejich dosahování a rozvoje. Debilizace je soubor mocenských nástrojů. Do rámce debilizace patří (abecedně srovnáno) absurdita, antivěda, antikultura, byrokracie, iracionalita, mocenské aspekty náboženství, propaganda a stupidita. S ohledem na rozsah přednášky vynechávám popis bída, hladu, vlivu drog a alkoholu, poškozování životního prostředí, zbrojení a války.

Do rámce absurdity spadají Barnumův efekt, iracionální skepse, Koestlerův blud, činnost labilních spánkových laloků mozku, očekávání, představitost, skryté příčiny, syndrom falešné paměti a vůle věřit.

Antikulturu popsali například Julien Benda (1927), Alain Finkielkraut (1988), Chris Hedges (2009). S příklady se potkáváme v každodennosti. Za součást antikultury lze považovat *scientific misconduct*: falsifikaci a

fabrikaci dat, plagiátorství. Podíl prokazatelně falšovaných vědeckých prací stoupl v letech 1975 – 2010 na desetinasobek.

Byrokracii popisují Parkinsonovy zákony, Peterův a Dilbertův princip. Nová je Charltonova analýza (2010), která využila některé principy evoluční teorie.

Definice iracionality (Sutherland) říká, že iracionální je jakýkoli myšlenkový proces, jenž vede k závěru nebo rozhodnutí, které při důkazech a s ohledem na dobu, které byly k rozhodování k dispozici, nejsou to nejlepší, co se dalo dosáhnout. Existuje víc než dvacet mechanismů iracionality. Nejrozšířenější jsou omyl prvního dojmu, poslušnost, konformita, důslednost, která není na místě a všechny podoby předpojatosti (bias). Rozsáhle se uplatňuje kognitivní disonance. Klasický je experiment Lordovy skupiny (1979) a Westenovy skupiny (2004).

Religiozita je mnohazměrový jev: mocenské aspekty jsou známy například z křížáckých válek, chování inkvizice, náboženských válek v Evropě, kalvínské policejní kontroly, militantní islamismus charakterizuje šarija, náboženské aspekty má velký počet současných ozbrojených srážek ve světě. Barbarským projevem je mutilace ženského genitálu pocházející z předislámských dob, uvádí se asi 2 miliony výkonů ročně, postiženo je asi 130 milionů žen v řadě afrických zemí nad rovníkem, včetně Egypta.

Propaganda je pokus nějaké autority přesvědčit o něčem co největší počet lidí. Smyslem propagandy je dosažení a/nebo udržení politické moci. Pilíři propagandy jsou jednoduchost, oslovení emocí, oslovení představitivosti a (pavlovovské) opakování. Literatura uvádí přibližně 30 propagandistických manévrů počínaje cejchy a svatozářemi. Měly by být součástí obecného povědomí.

Propagandistické ovlivňování je vysoce efektivní, neuronální podklad je znám.

Stupidita není nadávka ani posměšné označení, není projevem mentální retardace, omylem, nevědomostí ani ignorancí. Nejjednodušší definice říká, že je zhroucením zpětné vazby mezi chováním a prostředím podmíněným funkcí Schématu. To je poznávací program, případně jejich větší počet daný evolučně geneticky, stejně jako učením. Schémata určují způsob poznávání. Součástí stupidity je syndrom skupinového myšlení (groupthink, Janis).

Temná trojice

Temná trojice je často se vyskytující kombinace machiavelismu, narcismu a psychopatie. Machiavelismus je chápán jako kombinace oportunismu a sobectví. Existuje vyšetřovací test / stupnice. Machiavelismus má neuronální korelát odpovídající jeho míře.

Přibližně 4% dospělé populace (podstatně převažují muži) je stížena antisociální poruchou osobnosti, čtvrtina z nich jsou psychopati (Cleckley, Hare). Psychopatii diagnostikuje kvalifikovaný psychiatr nebo psycholog na základě objektivní anamnézy, vyšetření a Hareova testu. Plně vyvinuté psychopaty charakterizují afektivní rozměry, interpersonální rozměry, životní styl a antisociální rozměry. Bezcitnost a otrlost psychopatů je pravděpodobně dána geneticky, vliv může mít perinatální poškození mozku, postnatálně se může uplatnit deprivace vazby (attachment) a socioekonomické vztahy. Jednoduchá klasifikace rozlišuje neúspěšné (kriminální) a úspěšné (nekriminální) psychopaty jejichž porucha bývá neúplná. Za variantu psychopatie lze považovat osobnost charakterizovanou krajní touhou po moci. Podnikoví psychopati se vyskytují ve špičkách korporací častěji než v kontrolní populaci.

Plně vyvinutá psychopatie má strukturální a funkční korelát mozku. Mezi funkcí a strukturou mozku násilně a nenásilně se chovajících psychopatů byly zjištěny rozdíly.

Zdroje:

1. **Koukolík F. (2010).** Mocenská posedlost. Praha: Karolinum.
2. **Koukolík F., Drtilová J. (2008).** Vzpouza deprivantů. Nové vydání. Praha: Galén.
3. **Koukolík F. (2012).** Zvíře politické. Praha: Galén.

Citace článku:

Koukolík, F. (2013). *Moc: modely, sociální psychologie, neurobiologie a patologie.. PsychoLogOn [online]. 2 (1), s.95-96. [cit. vložít datum citování]. Dostupný z WWW: < <http://psychologon.cz/data/pdf/175-moc-modely-socialni-psychologie-neurobiologie-a-patologie.pdf> >. ISSN 1805-7160.*